

Zdzisław Szelaąg

Mickiewicz jako korektor "Sonetów wojennych" Stefana Garczyńskiego

---

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej 54/3, 127-131

1963

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ZDZISŁAW SZELĄG

MICKIEWICZ JAKO KOREKTOR „SONETÓW WOJENNYCH”
STEFANA GARCZYŃSKIEGO

Wśród udostępnionych przez Leona Skórzewskiego rękopisów poezyj Stefana Garczyńskiego Tadeusz Pini z przykrością stwierdził brak zeszytu z *Sonetami wojennymi*¹. Dlatego też mimo sumiennej pracy tego ostatniego nad owymi rękopisami — rola Mickiewicza w korekcie *Poezji* Garczyńskiego nie była dotąd w pełni znana, a sprawa ta nie jest dla nas obojętna. Znaczenie znajomości poprawek Mickiewicza w *Sonetach wojennych* jest tym większe, że rzucają one światło na wysuwany obecnie przez niektórych badaczy² problem zależności *Reduty Ordon* od liryki powstańczej Garczyńskiego.

W zbiorach rękopiśmiennych Biblioteki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk pod sygn. 328 znajduje się mały zeszytek zawierający 17 stron, zapisany spokojnym, starannym pismem Garczyńskiego i zatytułowany jego ręką: „*Sonetj wojenne*”³. Proweniencja rękopisu nie jest znana. Wiadomo tylko, że znajdował się on w Bibliotece już przed rokiem 1939. Należał, tak jak i inne rękopisy Garczyńskiego, do rodziny hrabiego Fryderyka Skórzewskiego. Arnold Skórzewski, syn Fryderyka — wychowawcy Garczyńskiego (po śmierci jego rodziców), w odpowiedzi na list Tadeusza Pągowskiego donoszący o śmierci autora *Sonetów wojennych*⁴ pisał z Lubostronia 29 listopada 1833:

¹ Zob. T. Pini, *Rękopis poezji Garczyńskiego w przerobieniu przez Mickiewicza*. „Pamiętnik Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza”, 1898. Rękopisy, z których korzystał Pini, zaginęły w czasie ostatniej wojny. Nie zna ich losu żadna biblioteka w Polsce.

² Zob.: S. Sandler, „*Reduta Ordon*” w *życiu i poezji*. Warszawa 1956. — S. Jasińska, *Stefana Garczyńskiego „Apostata, czyli Wacława życie”*. „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej”, 1958, z. 6, s. 41.

³ Powyższą notatkę materiałową oparto na mikrofilmie rkpsu *Sonetów wojennych*, uzyskanym dzięki uprzejmości b. dyrektora Biblioteki p. Anieli Koehlerówny, za co składam jej serdeczne podziękowanie.

⁴ List nie jest znany.

pozdrow Mickiewicza i powiedz mu, że zapewne wszystkie pisma Stefka będzie chciał wydać [...], to proszę cię wszystkie oryginalne pisma Stefka, jeżeli nimi inaczej nie rozporządził, mi je przesłać, a ja naowczas bym je kazał wydrukować, a oryginały w bibliotece swojej zachowam⁵.

Wspomniane rękopisy zostały przesłane Arnoldowi Skórzewskiemu. Zawartość *Pism* Garczyńskiego opublikowanych przez Stanisława Skórzewskiego⁶ wskazuje, że prośba o nadesłanie rękopisów została spełniona. Znalazły się bowiem w tym wydaniu utwory skreślone z druku przez Mickiewicza⁷. Nie od rzeczy będzie wyjaśnić, iż bruliony zawierające m. in. pierwszą redakcję *Wacława dziejów* także zostały przeznaczony rodzinie Skórzewskich w liście poety, z 8 lutego 1833, skierowanym do ciotecznej siostry, Kornelii Skórzewskiej⁸. Dziś jednak trudno ustalić, dlaczego wśród przesłanych Skórzewskim rękopisów nie było *Sonetów wojennych*.

Wróćmy jednak do odnalezionego rękopisu. Zasadnicza zawartość zeszytu mieści się na stronach 5—17. W górnej części s. 1 znajdują się dwa dopiski wykonane obcymi rękami: 1) „Autograf sw. p-ć Stefana Garczyńskiego — 1833”, 2) „zachowany przez jego przyjaciela Ignacego Domejkę”. Na środku tej strony widnieje napis położony ręką Garczyńskiego: „*Sonety wojenne*”. Na stronie 3 poeta zamieścił dedykację:

Jaśnie Wielmożnemu
Jenerałowi Umińskiemu
w dowód
szacunku wysokiego
i
na pamiątkę
kampanii z roku 1831-go pod jego rozkazami
odbytej
poświęca autor

Drezno, dn. 7 grudnia
1832

Poprawę *Sonetów* rozpoczął Mickiewicz od skreślenia w dedykacji słów: „Jaśnie Wielmożnemu”. Wprowadzone poprawki napisane są bądź nad skreślonym wierszem lub wyrazem, bądź też specjalnym znakiem

⁵ Rękopis Bibl. Polskiej w Paryżu, sygn. 800.

⁶ S. Garczyński, *Pisma*. Wyd. drugie, pomnożone przez S. Skórzewskiego. Poznań 1860.

⁷ Edycja zawiera skreślone z wydania paryskiego wiersze: *Przestroga* i *Do Madziusi*. Por. Pini, *op. cit.*, s. 438.

⁸ N. Nucci, *Su alcune lettere inedite di St. Garczyński*. „Rivista di Letterature Slave”, 1928, z. 2. Artykuł oparty jest na nie znanych dziś 11 listach Garczyńskiego do K. Skórzewskiej.

korektowym [ ] lub [ ] przeniesione poniżej danego sonetu. A oto zestawienie zmian dokonanych ręką Mickiewicza⁹:

SONET I

- w. 2 G: Tknięciem ziemia rozpadnie zemsty ostrą stałą, [s. 5]
M: Rozpadnie się grunt ziemi jak przetrzięty stałą

Poprawka napisana jest nad skreślonym wierszem.

SONET II

- w. 10 G: Ku niebu wały morskie mniej sięgną z otchłani [s. 6]
M: Nie tak ku niebu morze miota się z otchłani

Poprawka zaznaczona poniżej sonetu.

SONET III

- w. 5—7 G: Tam na gór wierzchu stoją działobitnie grzmiące —
Te wziąć trzeba! — i lance z ręki na dół smagle
Spuścili z szumem wszyscy — [...] [s. 7]
w. 6 M: Te wziąć trzeba! — i lance z ręki na dół nagle

Poprawka zaznaczona nad skreślonym wyrazem.

- w. 12—14 G: Sto koni i sto jeźdźców w rączym padło skoku,
Ale skoro dym opadł — w kanonierów ciała.
Szańcowane w półokrąg — nasze były działa! [s. 7]
w. 13 M: Sto lanc razem przebodło kanonierów ciała

Początkowo poprawka Mickiewicza brzmiała inaczej: „Sto lanc razem utkwi”, została jednak skreślona. Tak początkowa redakcja, jak i ostateczna napisane są poniżej sonetu. Poprawka Mickiewicza została błędnie wydrukowana w pierwodruku¹⁰, co skorygowano w załączonej do tomu 2 erracie.

SONET IV

- w. 9 G: Serce tęższe od skały! — [...] [s. 8]
M: Serce od skał tęższe! — [...]

Wyraz „tęższe” napisał Mickiewicz nad „skały”, przekreślając „y” na końcu tego rzeczownika. W pierwodruku *Poezji* przywrócono „skały”.

⁹ Wersja Garczyńskiego oznaczona została literą G (cyfra w klamrze podaje stronę rkpsu), zaś poprawki Mickiewicza — literą M. Zostały one porównane z pierwodrukiem: S. Garczyński, *Poezje*. T. 2. Paryż 1833. Nie wykazują one różnic wobec rękopisu (jeśli się uwzględni pomyłki sprostowane w erracie).

¹⁰ Garczyński, *Poezje*, t. 2, s. 117.

- w. 13 G: Nasi milczą — czy jeźdźcy grobu znak odgadli? [s. 8]
M: Nasi milczą — czy jeźdźcy pewną śmierć odgadli?

Poprawka umieszczona poniżej sonetu.

SONET V

- w. 3 G: Na ich ostrzu milionów legły [...] [s. 9]
M: Na ich ostrzu milionów leżą [...]

Nad przekreślonym wyrazem „legły” Mickiewicz wpisał „żą”.

SONET VII

- w. 11 G: A jak z pięknej dziewicy spływające włosy [s. 11]
M: A jak pięknej dziewicy spływające włosy

Przekreślono przyimek „z”.

SONET VIII

- w. 2 G: Ucieczka wstecz jedyną żołnierza obroną, [s. 12]
M: Już ucieczka jedyną żołnierza obroną,

„Już” napisano przed wyrazem „ucieczka”, aby zachować rytm po skreśleniu „wstecz”.

- w. 9—10 G: Nadzieja — jakaś garstka — tam — bliżej podchodzi —
Z krzyżem w rękę a ksiądz na ich postępuje czele, [s. 12]
w. 10 M: Z krzyżem w rękę ksiądz na ich postępuje czele,

Przekreślono spójnik „a”.

SONET X

- w. 3—4 G: Ognisko niechaj tylko świeży łom podsyci
A wy bądźcie mi zdrowi przyjaciele szczerzy! [s. 14]
M: Na znak ogień rozłożym i zapalim wici
Teraz idźcie, niech bęben do marszu uderzy.

Poprawka napisana poniżej sonetu; poprzedzona jest początkiem innej, skreślonej redakcji, a mianowicie: „My na zna” (wyraz nie dokończony). W wierszu 1 sonetu poprawiono błąd ortograficzny w wyrazie „młodzieży” przez skreślenie „r”, zaś w w. 6 dla zachowania dokładnego rymu skreślono „e” w wyrazie „wyświeci”.

W sonecie XI Garczyński umieścił pod tekstem utworu objaśnienie wyrazu „majaki”, kończąc je uwagą: „Obacz Lindego”, którą Mickiewicz skreślił.

Porównując rękopis z pierwodrukiem stwierdzić można w tym ostatnim 25 poprawek interpunkcji, nie zaznaczonych w rękopisie. Dokona-

ne one być musiały przy korekcie drukowanych arkuszy tomiku 2 *Poezycji* Garczyńskiego¹¹. Oprócz tego Domejko (?) w sonecie VIII poprawił zmyłkę w jednym wyrazie, a mianowicie w w. 6: „kurza” na „kurzu”.

Jak widać z podanego tu zestawienia, Mickiewicz dokonał niewiele poprawek. Zmierzają one do podniesienia jasności i logiczności myśli oraz siły obrazowania. Inne retusze dotyczą zmiany szyku wyrazów, zmiany czasu, usunięcia zbędnego wyrazu, czy też zastąpienia jednego wyrazu innym, bardziej odpowiednim.

Jest rzeczą powszechnie wiadomą, że *Sonetów wojenne* nie podobały się Mickiewiczowi, co ważniejsze — nie zamierzał publikować ich w całości, na co Garczyński zgadzał się, proponując równocześnie zmienić tytuł zbioru sonetów na „Próby sonetów wojennych”, jako mniej pretensjonalny. 8 kwietnia 1833 Mickiewicz pisał do Garczyńskiego:

Sonety niektóre wyrzucę. W ogólności *Sonetów* (wyjąwszy dwa) mniej mi podobają się, bo w małych ramkach rażą tu i ówdzie szczegółami¹².

Ten dość surowy sąd nie znajduje potwierdzenia w korekcie zbiorku. Mickiewicz bowiem nie tylko nie wyrzucił żadnego sonetu, ale i niewiele wprowadził poprawek. Dlaczego tak się stało? Przecież inne utwory Garczyńskiego uległy gruntownej przeróbce, inne zaś nie zostały zamieszczone w przygotowanych do druku tomikach *Poezycji*. Nie ulega wątpliwości, że *Sonetów wojenne* należą do najlepszych utworów Garczyńskiego. Fakt ten zdaje się dostatecznie tłumaczyć niewielką ilość poprawek oraz opublikowanie wszystkich sonetów. Zważył też zapewne i wzgląd na zdrowie autora, który z chorobliwą niecierpliwością oczekiwał ukazania się drukiem swych *Poezycji*, był wrażliwy na wszystko, co nie zgadzało się z jego sądem. Należy dodać, że Mickiewicz czynił poprawki w rękopisie przyjaciela na ogół ostrożnie, starając się nie nadużywać prawa korektora¹³.

¹¹ Zob. np. list Garczyńskiego do Domejki, z 13 VII 1833. W: E. Sarymowicz, *Listy Stefana Garczyńskiego do Ignacego Domejki*. „Przegląd Humanistyczny”, 1962, nr 2, s. 131.

¹² A. Mickiewicz, *Dzieła*. Wydanie Jubileuszowe. T. 15. Warszawa 1955, s. 66. Odpowiedź Garczyńskiego na ten list zob. w: *Korespondencja Adama Mickiewicza*. Wydał W. Mickiewicz. T. 2. Paryż 1872, s. 102.

¹³ Zob. list do Garczyńskiego, z 12 I 1833. W: Mickiewicz, *op. cit.*, t. 15, s. 54.